

Београд, 20. август 2021.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 14. маја 2021. године, образована је комисија за оцену и одбрану докторске дисертације **ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ БОЖИДАРА И ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА У ВЕНЕЦИЈИ (1519–1561)**, коју је поднео Мирослав А. Лазић, дипломирани историчар уметности. За чланове комисије изабрани су др Зоран Ракић, ванредни професор Филозофског факултета у Београду, у својству ментора, др Владимир Симић, ванредни професор Филозофског факултета у Београду и др Валентина Живковић, виша научна сарадница Балканолошког института Српске академије наука и уметности. Пошто су чланови комисије прочитали дисертацију, подносе Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

Докторска дисертација Мирослава Лазића изложена је на 703 компјутерски обрађене стране које, поред основног текста с напоменама, укључују каталог и табеларни приказ издања Божидара и Вићенца Вуковића, примарни и компаративни илустративни материјал и списак литературе са скраћеницама. Расправни део садржи, уз увод и закључак, четири опсежне целине издељене на поглавља и потпоглавља.

У првој глави, насловљеној **БОЖИДАР И ВИЋЕНЦО ВУКОВИЋ ИЗМЕЂУ ИДЕОЛОШКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ И НАУЧНЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ** (стр. 5–36), аутор дисертације је брижљиво сабрао и критички оценио сву постојећу литературу о теми свог истраживања. Почеци занимања за издавачку делатност Божидара Вуковића и његовог сина Вићенца сежу у прве године XIX века, да би се током наредних деценија, у складу с романтичарско-патриотским идеалима епохе, о њима, а посебно о Божидару, образовала, у извесној мери идеализована, представа као о пожртвованим родољубима и хришћанима који су, како би надоместили недостатак богослужбених књига у завичају, из патриотских и верских порива утемељили прву српскословенску штампарију у Венецији. Таква слика о њима, заснована поглавито на подацима из колофона њихових књига, није довољена у питање ни након појаве критичке

историографије, а знатним делом се задржала готово до наших дана. Тек су радови публиковани последњих година, међу којима значајно место имају управо прилози аутора ове дисертације, засновани на ширем, интердисциплинарном приступу и уз примену сазнања и методологије различитих хуманистичких наука, бацили ново, гдекад и битно другачије светло на уврежена схватања о личностима и природи издавачког рада двојице Вуковића. Уз то, током друге половине прошлог столећа објављен је и низ студија посвећен библиографској и археографској проблематици, као и темама везаним за порекло и иконографску и стилску анализу графичког украса Вуковићевих палеотипа. Аутор је ту литературу, као и сав остали историографски материјал, подробно представио и анализирао. При томе се само делимично ослањао на њихов хронолошки след, посветивши главну пажњу њиховој проблемско-структуралној повезаности. Благодарећи томе, убедљиво је показао како се с временом уобличавала представа о Вуковићима и њиховим издавачким прегнућима. Такав приступ омогућио му је и да већ у историографском прегледу назначи главне теме којима ће се бавити у наредним главама.

Други одсек носи наслов У КОНТЕКСТУ ВРЕМЕНА И ПРОСТОРА: (РЕ)КОНСТРУКЦИЈА БИОГРАФИЈА БОЖИДАРА И ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА (стр. 37–94). У њему су личности Божидара и Вићенца Вуковића смештене у одређене временске и просторне координате, али и у шири историјски контекст. Као окосницу и кључни извор приликом реконструкције њихових животописа, трговачких и издавачких послова, друштвеног статуса и ангажмана у живој и живописној венецијанској средини раног модерног доба, аутору су у првом реду послужили аутентични архивски извори – два Божидарова тестаментa и опорука његовог брата Николе, потом сачувана преписка коју је Вићенцо водио с високим прелатима римокатоличке цркве, као и мноштво драгоцених, а у нашој историографији досада недовољно коришћених података које доносе студије засноване на систематском изучавању млетачких и других архива. Како би излагање учинио што аутентичнијим, убедљивијим али и сликовитијим, аутор тезе је неретко допуштао да извори говоре сами за себе, посежући за њиховим краћим или дужим цитатима, датим у виду графички издвојених пасажа. Поред тога, нарочита пажња посвећена је Божидаревом ангажману унутар православне заједнице у Венецији, оличене у Грчком братству светог Николе, на чијем је челу, као гасталд, провео последње године живота, као и његовој обавештајној и политичкој активности током тридесетих година XVI столећа, када постаје један од кључних актера тајне дипломатије Карла V на подручју југоисточне Европе. Будући да се успешно укоренио

у новој средини и, заједно с братом, ушао у круг угледних венецијанских трговаца и предузетника, чија је разграната трговачка мрежа сезала до Леванта и Лондона, обухватајући и делове медитеранског залеђа, знатан простор посвећен је том сегменту Вуковићеве пословне делатности, као и личностима с којима је био послом и родбински повезан. Тиме је додатно уобличен амбијент у којем се одвијала издавачка делатност Божидара и Вићенца Вуковића.

О карактеру те активности расправља се у наредној глави под насловом **ИЗМЕЂУ ТРГОВИНЕ И ШТАМПАРСТВА: ИЗДАВАЧКО-КЊИЖАРСКА ДЕЛАТНОСТ БОЖИДАРА И ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА** (стр. 95–140). Полазећи од критичког преиспитивања података наведених у колофонима Вуковићевих издања, који су и ранијим истраживачима служили као главни извор у истраживању Вуковићеве штампарске делатности, Мирослав Лазић је интердисциплинарним и интертекстуалним приступом, уз примену нових методолошких начела и компаративног материјала, у знатној мери изменио устаљену слику о природи и мотивима издавачког рада Божидара Вуковића и његовог сина. Не спорећи Божидарове искрене патриотске и верске пориве, убедљиво је доказао да су у основи његове активности на издавању књига лежали, као и код других његових млетачких савременика који су се бавили издаваштвом, претежно трговачки и лукративни мотиви. Мада се раније помишљало да је Вуковић непосредно узимао учешће у процесу штампања, показано је да је, попут осталих велетрговаца и предузетника у Венецији, он био само финансијер издавачких пројеката – инвестирајући у типографску опрему и израду ксилографских клишеа – а да се, потом, ангажовао на дистрибуцији и продаји богослужбених књига, за шта се штедро користио својим трговачким и друштвеним везама међу покореним православним народима на Балкану.

Завршна глава расправног дела – **ИЗМЕЂУ ФУНКЦИЈЕ, САДРЖИНЕ И ФОРМЕ: ИЗДАВАЧКИ ОПУС БОЖИДАРА И ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА** (стр. 141–206), подељена на више мањих сегмената, бави се хронологијом и морфолошким аспектима Вуковићевих палеотипа. Да би се те морфолошке особености што потпуније протумачиле, размотрени су њихова типологија, структура, садржај и функција (реч је претежно о литургијским и требничким књигама, с изузетком Молитвеника – Зборника за путнике, намењеног упражњавању личне побожности), али и остали елементи попут материјала на којем су штампани, формата, одлика књижног блока и повеза, начина обележавања кватерниона, система рубрификације и карактеристика слога и типографије. Нарочита пажња усмерена је ка графичкој опреми издања, при чему је, с

једне стране, истакнут утицај орнаментике и осталих морфолошких елемената рукописних књига (попут формата, двобојне рубрикације итд), а с друге уплив италокритских иконописаца чија су остварења послужила као предлошци за део фигуралних представа. Подробнија стилска и иконографска анализа тих решења, и потпунији компаративни материјал, преузет поглавито из јужнословенске рукописне традиције и критског иконописа, у још већој мери би поткрепили већ изнесене тезе о утицајима послевизантијске уметности на Вуковићева издања. На самом крају главе, дат је осврт на утицај графичке опреме Вуковићевих палеотипа на остала српкословенска издања и на тематско-иконаграфска решења у зидном сликарству, минијатури и у примењеним уметностима.

Дисертацију закључују каталог и табеларни и илустративни прилози. Каталог се састоји од одредница о сваком од издања Божидара и Вићенца Вуковића. Свака одредница је разложена на неколико одсека који садрже опште податке о издању (име издавача и штампара, место и време издавања, обим и формат), преглед његове садржине и осврт на графичку опрему и типографију. Након навођења структуралних и морфолошких особености палеотипа приложени су, у облику оригиналних преписа и превода на савремени српски језик, његов предговор, односно поговор. На крају одреднице поменут је број евидентираних примерака одговарајућег издања и сачињен избор најважније литературе о њему.

Уз каталог, раду су прикључени опсежни табеларни прилози који на основу брижљиво спроведене археографско-кодиколошке анализе пружају податке о ознаци кватерниона, редном броју табака, фолијацији и основним елементима графичког украса – илустрацијама, заставицама и вињетама – сваког појединачног палеотипа. Тако изложени подаци пружају потпунији увид не само у морфолошку структуру Вуковићевих издања, почевши од обликовања кватерниона и књижног блока, неопходних за посредну анализу штампарског поступка, већ и у основне елементе њихове графичке опреме. С друге стране, табеларни приказ тих података омогућује праћење варијација међу различитим примерцима једног истог издања – насталих у току штампарског процеса – које се најчешће огледају у типографским неуједначеностима или у погледу различите боје отисака његовог графичког украса.

Као допуна расправном делу и каталогу, приложен је обиман избор репродукција. У оквиру сваког издања, репродукције су изложене према редоследу у књизи. Поглавито су заступљене странице које садрже оне елементе графичког украса – илустрације, заставице, вињете и иницијална слова – по којима је дати палеотип

најпрепознатљивији. Напоследку, илустративни материјал је заокружен сажетим одбиром репродукција општег и компаративног карактера, посвећеним графичком украсу издања објављених у другим православним срединама или оним остварењима из других уметничких области којима су као предложак послужиле илустрације Вуковићевих издања.

На основу свега што је наведено може се закључити да је Мирослав Лазић написао узорну докторску дисертацију која доноси низ нових научних сазнања о разматраној теми. Своја истраживања Лазић је засновао на интердисциплинарном приступу теми, уз примену савремених методолошких начела, изузетно богатој литератури и опсежној архивској грађи, чији поједини извори нису или су ретко коришћени у досадашњој литератури о теми којом се бавио. На тај начин он је написао прву потпуну, модерно замишљену и остварену монографију о издавачкој делатности Божидара и Вићенца Вуковића, па са посебним задовољством предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати дисертацију ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ БОЖИДАРА И ВИЋЕНЦА ВУКОВИЋА У ВЕНЕЦИЈИ (1519–1561) и да кандидату омогући њену усмену одбрану.

У Београду, 20. августа 2021.

др Зоран Ракић, ванредни професор
Филозофског факултета у Београду

др Владимир Симић, ванредни професор
Филозофског факултета у Београду

др Валентина Живковић, научна саветница
Балканолошког института САНУ